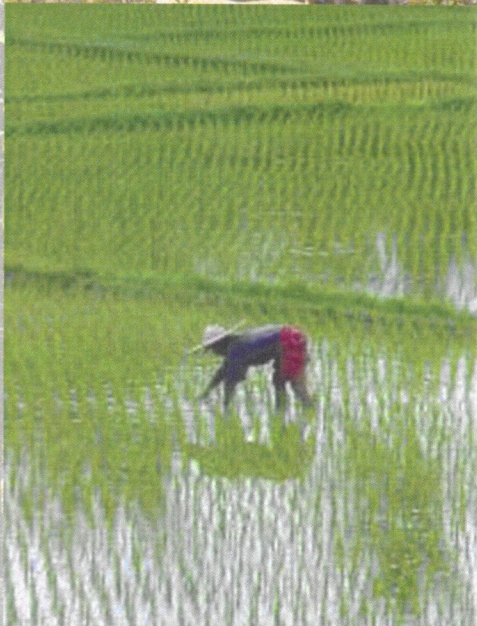

Toerisme Verrijkt!

Armoedebestrijding, toerisme en MVO

Adama Bah (De Gambia) tijdens de Groeneveld Conferentie in 2005:

“Toerisme is geen ontwikkelings-hulp, toerisme is business. Run die business en maak die winst, maar vernietig daarbij niet het leven van mensen. Vernietig niet het milieu en draag niet bij aan negatieve factoren die het sociale karakter en de sociale structuur van samenlevingen onderuit halen”

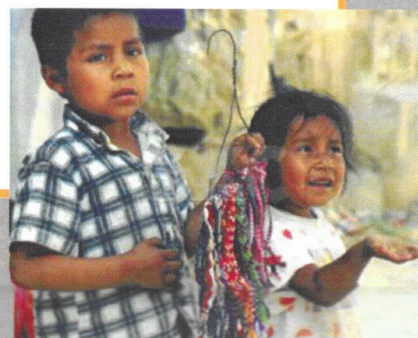
Adama Bah is winnaar van de responsible tourism awards 2004

“If opportunities for the poor could be opened up in all the places where tourism is significant in the South, it would affect millions of the poor”

(“Als de arme bevolking in ontwikkelingslanden op alle plaatsen waar toerisme een significante rol speelt kansen krijgt, zou dit positieve gevolgen hebben voor miljoenen armen”, Ashley C. e.a, 2001, Pro-Poor Tourism Strategies)

Toerisme kan wezenlijk bijdragen aan armoedebestrijding, economische groei, duurzame ontwikkeling, versterking en bescherming van natuur en cultuur. Wel moeten dan alle betrokkenen een grotere bijdrage leveren dan nu het geval is. Deze Groeneveld Paper 2005, uitgegeven door het platform IDUT, geeft hiervoor aanwijzingen.

► P L A T F O
R M I N I T I
A T I E F G R
O E P D U U R
Z A A M U I T
G A A N D T O
E R I S M E ◀

1. Toerisme en armoedebestrijding

Toerisme is één van de grootste economische sectoren ter wereld. 10% van de economische activiteiten wereldwijd is afkomstig uit het toerisme. Toerisme speelt een toenemende rol in de economieën van veel ontwikkelingslanden. Zo is in eenderde van de ontwikkelingslanden toerisme het belangrijkste exportproduct en groeit toerisme in ontwikkelingslanden sneller dan in rijke landen.

Toerisme kan dan ook een bijdrage leveren aan het bereiken van de Millennium Development Goals; acht door de VN geformuleerde doelstellingen die in 2000 door 189 landen (waaronder Nederland) zijn ondertekend, met als algemeen doel halvering van de armoede in 2015. Toerisme kan bijdragen aan het uitbannen van armoede, het streven naar een duurzaam leefmilieu en het bieden van werkgelegenheid en ontwikkeling van vrouwen, inheemse volken en jongeren.

Bijna 20% van al het internationale toerisme gaat naar ontwikkelingslanden. Ze beschikken over ingrediënten die interessant zijn voor de ontwikkeling van toerisme: vaak bijzondere natuur, een prettig klimaat, schone en relatief onaangetaste landschappen, unieke cultuur, enz.

Daarbij bieden de aard en de locatie van toeristische activiteiten mogelijkheden voor het bijdragen van toerisme aan armoedebestrijding. Zo is toerisme vaak gericht op de gebieden buiten de steden, waar armoede relatief groot is en waar buiten landbouw vaak weinig andere economische activiteiten mogelijk zijn. Bovendien sluiten toeristische activiteiten goed aan bij bestaande activiteiten op het platteland, zoals landbouw en handnijverheid.

Daarbij is toerisme een arbeidsintensieve sector, die veel, vaak laaggeschoolde banen op kan leveren in met name kleine en middelgrote bedrijven, en die ook veel mogelijkheden biedt aan jongeren en vrouwen. Van belang is wel dat toerismeontwikkeling op een duurzame manier gebeurt, met aandacht voor natuur, milieu, cultuur, sociale aspecten (arbeidsomstandigheden, voorkomen van uitbuiting van vrouwen en kinderen) enz.

2. Hoe kan toerisme bijdragen aan armoedebestrijding?

De World Tourism Organization (WTO) heeft het ST-EP (Sustainable Tourism - Eliminating Poverty) programma opgezet met het doel om toerisme bij te laten dragen aan armoedebestrijding. Het programma van WTO onderscheidt zeven wereldwijd geldende manieren waarop toerisme kan bijdragen aan bestrijding van armoede:

1. Lokale werkgelegenheid in toerisme;
2. Inschakeling van lokale leveranciers van goederen en diensten;
3. Directe verkoop van goederen en diensten aan toeristen (vaak in de informele economie);
4. Opzet en managen van lokale en *community based* toerisme bedrijven;
5. Belastingen en heffingen die ten goede komen aan de lokale bevolking;
6. Vrijwillige bijdragen van toeristen en bedrijven;
7. Indirecte bijdragen door verbeterde infrastructuur die ook de lokale bevolking ten goede komt.

De mogelijkheden zijn er, maar er is méér nodig om successen te boeken. Wil, toewijding en leiderschap bij de toeristische sector en haar medewerkers (in zowel Nederland als vakantieland) zijn noodzakelijk. Het Britse onderzoeksinstituut ODI (Overseas Development Institute) heeft samen met ondermeer het IIED (International Institute for Environment and Development) het concept *Pro-Poor Tourism* ontwikkeld: toerisme dat netto bijdraagt aan armoedebestrijding. ODI heeft veel onderzoek gedaan op dit terrein. De ervaringen zijn ondermeer beschreven in handboeken voor toeristische bedrijven, in beleidsaanbevelingen voor overheden en tips voor NGO's. Het onderzoek laat zien dat *Pro Poor Tourism* werkt en laat ook zien hóe het werkt. Een blauwdruk voor succes is er niet, wel is er een aantal algemene lessen te leren:

- Commerciële levensvatbaarheid is essentieel. Aandacht voor toeristische vraag, kwaliteit van het produkt, marketing, investeringen in bedrijfskundige vaardigheden en het betrekken van de private sector is dan ook noodzakelijk.
- Eén van de succesfactoren is het samenwerken tussen partijen met mandaat op een breed terrein, zoals overheden en hotelketens. Zij kunnen initiatieven meenemen in hun activiteiten en zijn betrokken bij bijvoorbeeld landrechten en mogelijkheden om bedrijven te beginnen.
- De locatie is belangrijk, de kans op succes is groter als het project niet geïsoleerd ligt.

3. Initiatieven in binnen- en buitenland

- Sluit aan bij bestaande toeristische activiteiten en ontwikkelingen. Het is van groot belang om projecten (vaak nieuwe producten en activiteiten gebaseerd op lokale cultuur) te integreren in bestaande producten en activiteiten om een afzetmarkt te vinden.
- Succes van projecten vergt inzet gedurende een lange tijd.

In de praktijk zijn de effecten op macroschaal niet groot, op individueel niveau zijn ze dat wel. De voordelen en opbrengsten van toerisme zijn breed gespreid. De effecten op verbeteren van levensonderhoud zijn waardevol, en variëren van meer inkomsten tot niet-financiële effecten als verbeterde toegang tot communicatie en gezondheidszorg. Dat vermindert de kwetsbaarheid en biedt mogelijkheden om de armoede te ontvluchten. Deze resultaten van projecten met betrekking tot armoedebestrijding en het bijdragen aan Millennium Development Goals zijn significant.

Zowel in Nederland als in ontwikkelingslanden tonen steeds meer onderzoeken en initiatieven aan dat toerisme daadwerkelijk een bijdrage kan leveren aan de bestrijding van armoede.

Concrete initiatieven en voorbeelden

Het eerder genoemde ST-EP initiatief van de WTO, gestart in 2004, wil steun geven aan de ontwikkeling van duurzaam toerisme dat bijdraagt aan armoedebestrijding, in combinatie met versterking en behoud van cultuur en natuur.

Eerste stappen daarin zijn bewustzijn creëren onder alle betrokkenen en goede voorbeelden promoten zodat deze navolging krijgen. WTO werkt hierin ondermeer samen met de Nederlandse ontwikkelingsorganisatie SNV, die al circa 10 jaar in ontwikkelingslanden werkt aan armoedebestrijding door toerisme. SNV stuurt adviseurs naar ontwikkelingslanden om capaciteitsopbouw en toerisme planningsprocessen te ondersteunen (bij ondermeer NGO's, overheden, toeristische organisaties). In Nepal en Tanzania, waar de eerste projecten startten, zijn effecten zichtbaar. Zo hebben in Nepal direct en indirect 130.000 mensen geprofiteerd van de activiteiten.

Wereldwijd zijn er veel lokale initiatieven. Het ODI heeft een groot aantal daarvan onderzocht, in ondermeer Zuid-Afrika, Ecuador, Nepal, Oeganda, Namibië. Vaak zijn het initiatieven die lokaal zijn ontstaan en soms met ontwikkelingshulp of expertise uit andere landen verder zijn ontwikkeld.

Ook andere organisaties in Nederland besteden meer en meer aandacht aan toerisme als mogelijkheid om armoede te bestrijden.

Het platform IDUT heeft haar jaarlijkse Groeneveld conferentie in 2005 aan dit thema gewijd.

Vanuit het onderwijs is veel belangstelling, getuige ondermeer de door meer dan 200 studenten bezochte conferentie 'Toerisme, Big Money or Big Problems' die IUCN Nederlands Comité en de Jeugdraad eind 2004 organiseerden.

Wageningen Universiteit besteedt aandacht aan de relatie toerisme en armoedebestrijding in onderzoek en onderwijs. Ontwikkelingsorganisatie Cordaid werkt samen met touroperator TUI aan een project op de Dominicaanse Republiek om toerisme, meer dan nu, ten goede te laten komen aan de lokale bevolking.

Cultureel Toerisme Programma Tanzania

In Tanzania, een land met prachtige natuur en cultuur, heeft de Tanzania Tourist Board met ondersteuning van SNV Nederlandse Ontwikkelingsorganisatie het cultureel toerisme programma opgezet. Het programma biedt toeristen de mogelijkheid om lokale culturen en rurale gebieden in Tanzania te bezoeken, via tochten die door de lokale bevolking georganiseerd worden en waar de bewoners van de bezochte dorpen optimaal van meeprofiten. Zo gaat een deel van de inkomsten naar een ontwikkelingsdoel, zoals onderwijs of watervoorziening. Het project levert werkgelegenheid op: Gidsen zijn afkomstig uit de dorpen, in verschillende dorpen kan lokaal overnacht worden in hotelletjes, homestays en campings, maaltijden worden bereid voor toeristen, er worden handwerk en lokale specialiteiten verkocht, enz. Het aandeel van vrouwen in de activiteiten is relatief groot. Het project loopt nu 10 jaar. In 2004 waren er 20.000 bezoekers wat \$500.000 heeft opgebracht. Daarnaast is er een groot multiplifier effect: het programma heeft verschillende nieuwe gebieden op de toeristische kaart van Tanzania gezet en steeds meer leden van de lokale bevolking zijn toeristische of toeleverende bedrijfjes gestart. Ruim zestig tour operators, waaronder verschillende Nederlandse, hebben activiteiten van het cultureel toerisme programma in hun reizen opgenomen.

4. Wie kan wat doen?

Bij elke reis is een groot aantal personen en organisaties betrokken: Zoals klant, reisbureau en touroperator in Nederland, en hoteleigenaar, reisleader, excursieaanbieder, vervoermaatschappij en agent in het vakantieland. Zij kunnen allen een rol spelen in het verduurzamen van een reis door ieder op eigen wijze te zorgen dat een reis bijdraagt aan het bestrijden van armoede in het vakantieland. Enkele aanbevelingen:

Touroperators

- Informeer toeristen over het land, over wat toeristen kunnen doen en over de keuzes van de touroperator. Toeristen zullen er niet om vragen, maar waarderen het wel. Informatie kan worden opgenomen in bijvoorbeeld reisbrochures en in de boekingsdocumenten.
- Geef aandacht aan dit onderwerp bij de opleiding van reisleaders. Reisleaders zijn de cruciale partij als het gaat om omgang van toeristen met lokale bevolking en als intermediair en informatiebron tussen lokale bevolking, toeristen en de touroperator.
- Werk samen met duurzame lokale partners, kies bijvoorbeeld hotels met lokaal management, vervoer van lokale ondernemingen en kies reisagenten en hotels met oog voor duurzame aspecten en zo mogelijk met duurzaamheidslabel.

Kleinschalig toerisme in Noord-Peru

In het noorden van Peru bevinden zich unieke en zeer waardevolle nevelbossen. De lokale bevolking is er arm, één van de weinige inkomstenbronnen is extensieve veeteelt, waarvoor grote stukken bos ongecontroleerd worden verbrand. Niet alleen desastreus voor de zeldzame natuur, maar ook risicovol voor de omgeving. Recent is er met steun van IUCN-NL kleinschalig community based (trekking-) toerisme opgezet, dat voor alternatieve inkomsten zorgt bij de bevolking. Er worden ongeveer 20 gidsen opgeleid, en bewoners vinden werk door het opzetten van hotelletjes en andere toerismediënsten (souvenirverkoop, toeleveranciers voor accommodaties, paardenhouders voor trekkings te paard etc). Inmiddels worden reizen voorbereid in samenwerking met Nederlandse (reis-)organisaties.

Accommodatiehouders

- Werk samen met lokale leveranciers (op het gebied van bouw, inkoop voedingsmiddelen etc) en met lokale dienstverleners (zoals op het gebied van excursies, gidsen en transport). Zo heeft een Zuid-Afrikaans hotel het doen van de was uitbesteed aan een eenmansbedrijfje. Dat ging zo goed dat het bedrijfje in een jaar tijd zes mensen in dienst kon nemen en nog vier part-time werknemers, allen voorheen werkloos.
- Voer een duurzaamheidslabel.
- Neem lokaal personeel in dienst en geef het personeel de mogelijkheid trainingen te volgen. Zo krijgt ook lokaal personeel de kans om in management posities terecht kan komen.

Niet Gouvernementele Organisaties (NGO's)

- NGO's hebben een blijvende rol bij het verinnerlijken van duurzaam toerisme. Blijf het op de agenda zetten, kom met initiatieven en voorbeelden, en biedt projecten mogelijkheden voor projectfinanciering of technische assistentie aan.

- Draag bij aan capaciteitsopbouw bij de lokale bevolking, lokale NGO's, lokale overheden, kleine en middelgrote toeristische ondernemingen en andere organisaties in de toerismesector in vakantielanden.
- Fungeer als intermediair tussen lokale projecten en organisaties en het bedrijfsleven in Nederland. Zo heeft IUCN-NL een project waarin natuurbeschermingsprojecten gekoppeld worden aan touroperators in Nederland. Groepen van die touroperators bezoeken de projecten waardoor lokaal inkomsten gegenereerd worden.

Overheid

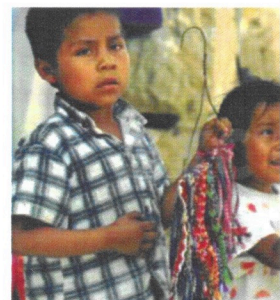
De overheid in Nederland heeft een taak in het bieden van mogelijkheden, in het ondersteunen van initiatieven, in het subsidiëren van organisaties en in het geven van voorlichting aan het publiek.

- Ondersteun NGO's (in Nederland en in het buitenland) en Nederlandse bedrijven financieel bij het op duurzame wijze ontplooiën of ondersteunen van toeristische initiatieven.
- Lever een bijdrage aan de programma's voor duurzaam toerisme van internationale organisaties (zoals het ST-EP programma van de WTO).
- Biedt via Nederlandse ambassades projectfinanciering aan programma's voor duurzaam toerisme van overheden of NGO's in ontwikkelingslanden.
- Maak het voeren van labels (tijdelijk) financieel aantrekkelijk. Certificering is een goede manier om helderheid en bekendheid te creëren voor ondermeer touroperators en consumenten. Momenteel levert het voeren van een label nog geen rendement op, terwijl er wel financiële bijdragen en investeringen voor worden gevraagd.
- Verstrek informatie aan Nederlandse toeristen die naar ontwikkelingslanden reizen. Brede publieksvoorlichting kan Nederlanders bekend maken met maatschappelijke aspecten van vakanties: een eerste stap op weg naar duurzaam toerisme vanuit de consument.
- Ondersteun onderwijs en onderzoek op het gebied van toerisme en armoedebestrijding en haak daarbij aan bij bestaande initiatieven.
- Schep voorwaarden waardoor de negatieve ontwikkelingen (op het gebied van ondermeer milieu, natuur, uitbuiting van vrouwen en kinderen, arbeidsomstandigheden) worden voorkomen, door o.a. NGO's en lokale beleidsmakers te versterken en Nederlandse toeristen op hun verantwoordelijkheid te wijzen.

Onderwijs en onderzoekinstellingen

Op het gebied van armoedebestrijding en toerisme is nog veel onontgonnen terrein. Niet alleen kunnen onderwijs en onderzoekinstellingen in de onderwijscurricula aandacht schenken aan duurzaamheid, ook in onderzoek hebben zij een rol.

- Onderzoek op het gebied van effectiviteit van maatregelen, vergelijking van projecten in verschillende landen, enz.
- Ondersteun instellingen in ontwikkelingslanden bij het opzetten van onderwijs en onderzoeksprogramma's en bij het verzorgen van trainingen; zet uitwisselingsprogramma's op met onderwijsinstellingen uit ontwikkelingslanden.

Meer info

www.propoortourism.org.uk: Onderzoeksinstituut ODI heeft veel onderzoek gedaan naar de relatie toerisme en armoedebestrijding
www.world-tourism.org/step: De Wereld Toerisme Organisatie (WTO) heeft het STEP-programma over toerisme en armoedebestrijding opgezet
www.fairtourismsa.org.za: Fair Trade for Tourism South Africa
www.snvworld.org: SNV Nederlandse Ontwikklingsorganisatie ondersteunt duurzaam toerisme initiatieven in meer dan twintig landen
www.idut.nl en via deze site de sites van IDUT leden als ANVR, CBI, Cordaid, Ecpat, IUCN-NL etc.

Platform IDUT

De Groeneveld Paper 2005 is afkomstig van het platform IDUT. Het IDUT is het platform voor duurzaam uitgaand toerisme waarin partijen uit bedrijfsleven, non-profitorganisaties, onderwijs en overheid zitting hebben. Het IDUT richt zich op duurzame ontwikkeling van toerisme: toerisme gericht op het behoud en versterking van natuur, cultuur, milieu en met aandacht voor sociaal-economische aspecten. Ook toerisme als armoedebestrijding valt daaronder.

Leden van het platform IDUT zijn: ANVR, ANWB, CBI, Cordaid, ECEAT, ECPAT, Fontys Hogeschool, Hogeschool InHolland, KNV busvervoer, Milieu Centraal, Ministerie van LNV, IUCN-NL, Nederlands Alpen Platform, NHTV-CSTT, Sawadee Reizen, SNV Nederlandse Ontwikkelingsorganisatie, TUI Nederland, Thomas Cook NL, Wageningen Universiteit, Wereld Natuur Fonds, Zwitserland Toerisme.

Meer informatie op www.idut.nl.

Colofon

Productie: Platform IDUT
Tekst: Marielies Schelhaas
Foto's: IUCN-NL e.a.
Vormgeving: Diet Rademaker

Uitgave:
Platform IDUT
Plantage Middenlaan 2K
1018 DD Amsterdam
www.idut.nl
info@idut.nl

Januari 2006